

Жаўняровіч П.П. (Мінск)

Рэцэнзіі Максіма Багдановіча ў аспекце лінгваперсаналогіі

Рэцэнзія, з аднаго боку, мае трывалыя традыцыі далучэння да аналітычных жанраў журналістыкі, а з другога – з'яўляецца неад'емнай часткай літаратурна-мастацкай крытыкі, якая лічыцца «глыбока своеасаблівым відам публіцыстыкі, што абумоўлена ўжо хаця б прынцыповай своеасаблівасцю мастацтва слова ў шэрагу іншых грамадскіх з'яў» [5, с. 165]. Акрамя таго, трэба адзначыць адметнасць менавіта «пісьменніцкай крытыкі», якая арганічна лучыцца з намінацыяй «пісьменніцкая публіцыстыка». З улікам таго, што М. Багдановіч займаўся літаратуразнаўствам (а гэта ўжо навуковыя пошукі), становіцца зразумелай грунтоўнасць яго крытычнага погляду, бо «чым больш адэкватным (у самым шырокім значэнні слова) будзе эстэтычны і інтэлектуальны кругагляд крытыка творчаму кругагляду мастака, тым больш каштоўным і глыбокім будзе крытычны аналіз» [2, с. 100].

У творчай спадчыне М. Багдановіча – больш за трыццаць рускамоўных рэцэнзій, апублікаваных у яраслаўскай газеце «Голос» з 21 снежня 1913 г. па 3 верасня 1916 г. Шырыня кругагляду, інтэлектуалізацыя, даведчанасць у бягучым літаратурным працэсе Расіі дазвалялі маладому крытыку, студэнту Дзямідаўскага юрыдычнага ліцэя, свабодна арыентавацца ў складаных пытаннях пры рэцэнзаванні твораў. Супрацьстаячы з газетай, ён разумеў асаблівасці менавіта *газетнай* рэцэнзіі, якая мае невялікі аб'ём і арыентуецца на шырокія колы чытачоў, што пацвярджае і сам М. Багдановіч: «Газетная печать нам известна...» [1, с. 409] (рэцэнзія «С.М. Чеквин. Шестая держава»). Здзіўляе таксама разнастайнасць адрэцэнзаваных выданняў. Акрамя традыцыйных для Максіма Кніжніка твораў мастацкай літаратуры (у тым ліку перакладных), ён разглядае кнігі па гісторыі, этнаграфіі, музыцы, даведнікі, слоўнікі і інш.

Рэцэнзія М. Багдановіча грунтуецца на агульных, выпрацаваных гісторыяй развіцця гэтага жанру прынцыпах, – літаратурны факт (напісанне пэўнага твора) і факт грамадскага жыцця (выданне кнігі) паядноўваюцца. Аднак яна мае і асаблівасці, якія найперш тычацца глыбока навуковага і шчырага погляду на твор, таленавітай вербальнай прэзентацыі свайго меркавання. Прычым тэкст як бы адаптуецца да адрасата: з аднаго боку, аўтар імкнецца глыбока праілюстраваць у сутнасць рэчы з выкарыстаннем усяго арсеналу ўласных энцыклапедычных ведаў, а з другога – даступна данесці да чытача сваю думку.

Як адзначае М. Мушынскі, літаратурна-крытычная метадалогія М. Багдановіча грунтавалася «на творчым засваенні і ўзбагачэнні найбольш змястоўных пастулатаў культурна-гістарычнага метаду і на адмаўленні тых прынцыпаў, якія не пацвердзілі сваёй жыццёвасці» [1, с. 448]. Пераканаўча гэта прэзентуецца ў тэарэтычных структурах рэцэнзій, дзе аўтар больш выяўляецца як літаратуразнаўца. У той жа час, прымаючы пад увагу чытача, ён не захопляецца тэарэтызаваннем, своечасова пераходзіць да наступнай структуры, чым захоўвае цэласнасць тэксту. Пры даследаванні рэцэнзіі з пункта гледжання лінгваперсаналогіі, якая вывучае «стан мовы як прыватначалавечай моўнай асобы (ідыялектнай асобы), так і шматчалавечай (палілектнай) моўнай асобы – народа» [3, с. 113], узнікае магчымасць выявіць вербальна-семантычны, кагнітыўны і прагматычны ўзроўні моўнай асобы М. Багдановіча.

Ужо на вербальна-семантычным узроўні М. Багдановіча можна ахарактарызаваць як крэатыўную моўную асобу. Мова як інструмент вербальнай прэзентацыі ментальных дзеянняў становіцца яскравым выразнікам неабмежаваных магчымасцей таленавітага творцы і яго ўмення данесці свае меркаванні да шырокіх колаў чытачоў. Прычым улік умоўнага суразмоўцы праецыруецца аўтарам і на творы, як, да прыкладу, у рэцэнзій «Н.М. Никольский. Древний Вавилон»: «Все это изложено хорошим языком, при почти полном отсутствии иностранных слов, что делает книгу доступной для всякого рядового читателя» [1, с. 340].

Такая пазіцыя прадвызначае прагматычны кірунак рэцэнзій як жанру, дзе павінна прысутнічаць пэўная рэкамендацыя для чытача. А прагматычны кампанент тэксту фарміруецца ў тым ліку і апеляцыяй да яго, выкарыстаннем дэяктычных сродкаў маркіроўкі і інш. Непасрэдным зварот *ты* ў рэцэнзіях М. Багдановіча адсутнічае, але прагматыкон рэцыпіента актуалізуецца, у прыватнасці, пры дапамозе лексемы *чытач*: «Оно (издание. – П.Ж.) удовлетворит и естественный пиетет *читателя*¹ (вылучана намі. – П.Ж.) к этим людям, твердым почерком вписавшим свои имена в историю России...» [1, с. 343]; «Надо думать, что разбираемая книга удовлетворит и взрослого, и малолетнего *читателя*» [1, с. 357]; «Таким образом, итоги эпистолярной деятельности Чехова приблизительно подведены. *Читатель* не прошел мимо нее, охотно раскупал том за томом все издание, и это избавляет нас от необходимости вдаваться в ее характеристику и оценку» [1, с. 398].

Выкарыстанне ў рэцэнзій займеннікаў *мы* і *наш* сведчыць пра імкненне аўтара да дыялагізацыі дыскурсу, бо чытач падсвядома ўключаецца ў «агульнае думанне», супастаўляе свае погляды і погляды рэцэнзента, вырашае, ці мае ён права быць залічаным да гэтага суб'екта. Прагматычная накіраванасць моўнай асобы М. Багдановіча акрэсліваецца ў наступных выпадках: «В передовой статье редакция подчеркивает внепартийность журнала. Твердо выдержать этот принцип – задача не легкая ввиду кипящей у нас борьбы музыкальных течений» [1, с. 400]; «У нас, как известно, далеко не все благоприятно в этом последнем отношении» [1, с. 405];. Тут пазіцыя рэцэнзента суадносіцца з палітычнымі, сацыяльнымі і культурнымі працэсамі пачатку ХХ ст., а ён такім чынам імкнецца пэўплываць на грамадскую свядомасць праз газету.

Эмацыянальна-экспрэсіўная напоўненасць рэцэнзій, сістэма трапеічнасці ў канкрэтным творы (кагнітыўны ўзровень моўнай асобы) даюць магчымасць выявіць аўтарскія інтэнцыі, іх рэалізацыю ў тэксце і верагоднае ўздзеянне на адрасата. Да часу напісання першай рэцэнзій ў 1913 г. і некаторых літаратуразнаўчых прац на беларускай мове (апублікаваных з 1911 г.) М. Багдановіч выбіральна адносіцца да сродкаў вобразнасці. Часцей за ўсё трапеічнасцю насычаны рэцэнзій на мастацкія творы: «В самом деле, *суровые ямбы* Рылеева, коснувшись общественно-политических тем, *загораются огнем вдохновения и силой*» [1, с. 343]; «Есть странный цветок, называемый «Иерихонская роза». Высушенный, поблекший, он все же оживает, едва только коснется воды. *Такова и книга*, отмеченная нами в предыдущих строках: свежестью веет от ее тысячелетних *фраз*, вновь *коснувшихся* читательской

¹ Тут і далей вылучэнні курсівам у працах М. Багдановіча зроблены аўтарам артыкула.

души» [1, с. 337]; «Его [Т. Готье] книга и есть *жертва* на алтарь этой бездушной красоты» [1, с. 360]. Канцэптуальныя метафары даюць магчымасць М. Багдановічу найпаўней выказаць адносіны да прадмета разгляду (у прыведзеных прыкладах – да вершаў К. Рылеева, Т. Гацье, рамана «Трыстан ды Іжота») і адначасова аказаць уплыў на меркаванне чытача, што выяўляе прагматычныя канстанты аўтара.

Трапеічныя структуры выкарыстоўвацца і ў рэцэнзіях на тыя творы і тых аўтараў, да якіх у М. Багдановіча выяўляецца адмоўнае стаўленне або крытыкуюцца асобныя недахопы кнігі: «Проф. Погодин просто описывает внешние факты из жизни различных народностей, отнюдь не пытаясь *обнажить их исторический корень*, установить между ними историческую связь» [1, с. 384]; «Были у «Нового времени» и еще некоторые дела того же рода, подробно описанные г. Снеессаревым, но мы их не коснемся: и без того ясно, что для «Нового времени» уже *вырыта могила*» [1, с. 369]; «В ее (кнігі. – П.Ж) тщательно отточенных стихах не чувствуется «веяния духа живого», все они *красивы, но холодны*» [1, с. 360]. Такая семантичная асаблівасць дыскурсу «стварае сітуацыйныя дамінанты і ўносіць «скажэнні» ў адносна ўстойлівую карціну свету» [3, с. 46]. Прыведзеныя прыклады даюць падставу зрабіць наступныя вывады: а) пры даследаванні нацыянальных праблем М. Багдановіч лічыў абавязковым дыхранічны «зрэз» развіцця нацыі, выкарыстанне гістарычнага падыходу; б) адносіны да рэцэнцыйнага часопіса «Новое время» ў паэтычнай рэзка адмоўныя, і гэта пацвярджае негатыўна ацэнчаная метафара; в) на думку рэцэнзента, вершы не павінны быць толькі прыгожымі (мастацтва для мастацтва), яны павінны закранаць важныя тэмы праз «агонь мастацтва».

Такім чынам, рэцэнзіі характарызуюць М. Багдановіча як высокаадукаваную крэатыўную моўную асобу. Выкарыстанне сродкаў актуалізацыі рэцыпіента, трапеічных структур садзейнічала эфектыўнасці камунікатыўнай задавленасці дыскурсу, сведчыла пра імпліцытную ацэнчанасць моўнага факта, што характарызуе аўтара як таленавітага рэцэнзента, які ўмее прадбачыць магчымыя перэчанні ўяўнага апанента і прадугледжвае гэта ў час тэкстастваральнай дзейнасці. М. Багдановіч часцей за ўсё выступае як дэмакратычны аўтар, які ўлічвае запатрабаванні чытача, аднак, жадае пераканаць яго ў слушнасці менавіта аўтарскай трактоўкі рэцэнзаванай кнігі.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – 2-е выд. – Мінск, 2001. – Т. 2 : Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды.
2. Кавалеўскі, А.М. Крытычнае меркаванне аб творы як неад’емны кампанент у сістэме літаратурнага факта / А.М. Кавалеўскі // Веснік БДУ. – Серыя 4. – 2009. – № 2. – С. 97–101.
3. Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М., 1987.
4. Нерознак, В.П. Лингвистическая персонология: к определению статуса дисциплины / В.П. Нерознак // Язык. Поэтика. Перевод. – М., 1996. – С. 112–116.
5. Современная литературная критика: вопросы теории и методологии / АН СССР, Ин-т мировой литературы им. А.М. Горького. – М., 1977.